

A fegyelem, hazafiság és internacionalizmus, a kollektívizmus és humanizmus fogalmainak (részben a szerző által is jelzett viszony-kategória) tartalmi differenciálása elvezethet a személyiség fejlettségének tartalmi-metodikai jellemzéséhez.

*

A szovjet pedagógia és a nevelés elmélete mint diszciplína jelentős fejlődésen ment át az elmúlt hat évtizedben. Ahogy jelen könyv szerzője is bizonyítja, ez a fejlődés, természetesen, nem volt egyenes vonalú. Buktatókról, vitákról, fogalmak változásáról s a szovjet nevelés nagy korszakairól, jelen problémáiról ír a kötet alkotója, aki maga is részese volt ezeknek a folyamatoknak.

A kötet első része (9–75. old.) értékeli a marxista neveléstudomány tartalmának, metodológiájának legfontosabb belső fejlődési vonulatait. Szakavatott kézzel mutat rá a szerző a klasszikus marxi–lenini örökség, Krupszkaja, Makarenko és az egész 20–30-as években működött nemzedék alkotásainak jelentőségére. Alapos feldolgozást kaphat az olvasó az újjáépítés, majd a XX. kongresszus utáni neveléstudományi tevékenység jellemzőiről.

Részletesen szól a fejlett szocialista társadalom nevelésére ható elméleti tételekről, a XXV. kongresszus gondolatrendszerének alkalmazásáról s a jelenlegi vitákról, eszmecserékről is. Koroljov F. F., Kairov I. A., Goncsarov V. K., Boldürjev N. I., Jeszipov B. P., Ogorodnyikov I. T. munkásságának méltatása mellett a jelen alkotógardájának legjobb műveit is mérlegre állítja, s kritikus szemmel szól hozzá például a nevelés alapfogalmainak, a módszertannak, vagy az esztétikai nevelés tartalmának meghatározására irányuló eszmecseréhez. Atutov P. R., Azarov Ju. P., Scsukina G. I., Novikova L. I., Liimetc H. I., Konnyikova T. Je és Szuhomliszkij V. A. alkotó tevékenysége ugyanúgy helyet kap ebben a gazdag sorban, mint Lihacsov B. T. Marjenko J. Sz., Gorgyin Ju. L., Korotov V. M., illetve Lerner J. Ja., Szkatkin M. N., Bogdanova O. Sz., Sackaja V. N., Kabaljevskij D. B., és Malkova Z. A., Vulfson B. L., Jarkina T. F., Filonov G. N., Szvadkovszkij I. F. tevékenysége. Így sem lehet teljes ez a felsorolás, de megmutatja a neveléstudomány sokrétű, gazdagodó és elmélyülő belső folyamatait, fejlődési vonulatait.

Méltán írja a kötet szovjet recenzense, hogy jelen mű a metafizika maradványainak leküzdését szolgálja (I. Badanszkij Ju. K. ismertetését, Szovjetszkaja Pedagogika 1978. IV–8, 134. old.). A pedagógiai tapasztalat általánosítása útján kerül el maga is a szerző is ezt a veszélyt. A kötet tanulmányozása és megvitatása – esetleg főbb részeinek gyors közreadása, majd az egész mű publikálása – meggyőzheti az olvasót ennek a gondolkodásmódnak a helyességéről. Alapvető fontosságú kötetet üdvözölhetünk Monosszon munkájában, amely metodológiai és tartalmi feladataink jobb megoldásához értékes segítséget nyújt.

Petrikás Árpád

AZ ÉRTELMI FOGYATÉKOSSÁGOK KÖREREDETE A BUDAPEST-VIZSGÁLAT TÜKRÉBEN

Szerk. Czeizel Endre, Lányiné Engelmayer Ágnes, Rátay Csaba
Budapest 1978. Medicina Könyvkiadó. 224 oldal

Az értelmi fogyatékoság egész társadalmunkat érintő, napjainkban különösen aktuális probléma. Elegendő bizonyítékot szolgáltat erre a nagyszámú publikáción kívül az a szomorú statisztikai adat, mely szerint az értelmi fogyatékosok gyakorisága Magyarországon a nemzetközi átlagot valamivel meghaladó érték (3,2–3,3%).

Eldondolható az, a gyakorló pedagógusok által egyre gyakrabban hangoztatott vélemény is, hogy az újabb generációk értelmi képességei elmaradnak a korábbiakéitól. A borítók nem fukarkodnak a magyarázattal sem. Állításukat valóságos tényekkel igazolják, például azzal, hogy az orvostudomány fejlődése következtében, a természetes szelekcióval dacolva sok, régen életképtelennek bizonyult

csecsemő éri meg a felnőttkort, s minden tekintetben ez befolyásolja az újabb nemzedékek egészségét, életrevalóságát, így az értelmi szintet illetően is.

De kétségtelenül igaz a másik érv is, miszerint a szociokulturálisan fejlett réteg tagjai – élve a fogamzásgátlás korszerű lehetőségeivel – kevesebb gyermeknek adnak életet, míg a hátrányos helyzetűek gyermekei a népességnek lényegesen nagyobb hányadát képezik. Mindez azonban nem lehet oka az értelmi fogyatékosok magas hazai gyakoriságának, illetve annak, hogy számuk az utóbbi tíz évben is jelentősen megnövekedett, hiszen világlejenség a csecsemőhalandóság csökkenése és a demográfiai arányeltolódás az egyes társadalmi rétegek között.

Felmerül tehát a kérdés, megfelelnek-e a valóságnak a statisztikai adatok, illetve kellően biztonságos vizsgálati módszerek alapján történik-e az értelmi fogyatékosok kiválasztása, differenciálása.

A Medicina Könyvkiadó gondozásában 1978-ban megjelent könyvben tájékoztatást kapunk egy minden eddigénél komplexebb és szélesebbkörű vizsgálatról az értelmi fogyatékosok gyakoriságával, megállapításával, fogalmával, osztályozásával és megelőzésével kapcsolatos kérdéseket illetően.

Az 1971/72-es és az 1972/73-as tanévben folytatott felmérés a budapesti alsótagozatos értelmi fogyatékosok *egészét* kívánta reprezentálni, a súlyos, közepes és enyhébb eseteket is beleértve. Így véletlen mintaválasztás alapján a fővárosi kisegítő iskolások második–negyedik osztályosainak 47,45%-a, az intézeti gyermekek 22,28%-a, és kontrollként az ilyen korú egészséges általános iskolások 0,25%-a vett részt a komplex vizsgálatban.

A *genetikai* – *antropológiai* – *orvosi vizsgálat* a gyermekek kórerediti kategóriájának, általános egészségi állapotának és testi fejlettségének megállapítását szolgálta, míg a *pszichológiai* – *szociológiai* – *pedagógiai felmérés* főként az értelmi szint, az általános és speciális személyiségjegyek, a szociális érettség és a családi háttér (származási kapcsolatok, szociális, gazdasági és kulturális helyzet) felderítését segítette.

Kóreredit szerinti a genetikai aberrációt, organikus elváltozást (a központi idegrendszer sérülésének neurológiai tünete), testi fejlődési zavart mutatók, illetve a fentieket magyarázó, elfogadható anamnézissel rendelkezők a *patológiás* csoportba kerültek. A *multifaktoriális-familiárisok* esetében genetikus–organikus–szomatikus elváltozások nem voltak kimutathatók, ilyesmire az anamnézis sem utalt, viszont az elsőfokú rokonok értelmi szintje erősen átlag alatt maradt. Az *ismeretlen kórereditűek* közé kerültek mindazok, akiknek kategóriáját valamely oknál fogva (pl. anamnézis hiánya, szindróma-besorolás sikertelensége stb.) nem lehetett biztonsággal megállapítani. Ugyanakkor a vizsgált értelmi fogyatékosok 6,45%-a – sőt, ha tekintetbe vesszük a 70-es IQ körűlieket is 7,11%-a – *nem bizonyult értelmi fogyatékosnak*.

A kategóriák megállapítása után a genetikai–antropológiai–orvosi és a pszichológiai–szociológiai–pedagógiai felmérés eredményeinek alapos elemzése és értékelése következik az egyes kórerediti csoportokban.

Részletes tájékoztatást kapunk ezenkívül, egyrészt a multifaktoriális–familiáris értelmi fogyatékosok öröklődésével kapcsolatos tudnivalókról, az anyai életkor, a vérrokon-házasság (kapcsolat), a környezeti feltételek befolyásoló hatásáról, másrészt a patológiás esetekre jellemző lehetséges öröklődő (endogén) tényezőkről és környezeti (exogén) ártalmakról.

Az értelmi fogyatékosok megelőzését illető humánus javaslatok, valamint az e témakörben érdekelt valamennyi szakterületet érintő, a zárófejezetben „Ajánlások” címszó alatt összefoglalt tennivalók egyértelműen reprezentálják a szerzők nézetét, miszerint csak sokoldalú tudományos megközelítés révén és széles körű társadalmi összefogással lehet az értelmi fogyatékosok számát jelentősen csökkenteni, társadalmi beilleszkedésük lehetőség szerinti minden feltételét biztosítani.

Ez az igényes és körültekintő munka, mint a tudományos együttműködés hasznos példája, lehetőséget ad az egyes szakterületeknek, hogy kiemeljék az őket illető tanulságokat és figyelembe véve a komplex összefogás fontosságát, konkrét lépéseket tegyenek a helyzet mielőbbi javítása érdekében. Konkrétan például a pedagógiával kapcsolatos tennivalókra, jó néhány kisebb-nagyobb feladat vár még megoldásra, mielőtt a könyvben felsorolt javaslatok megvalósítására sor kerülhet.

Mindenekelőtt szólnunk kell az *értelmi fogyatékosok nyilvánítás helyzetéről*. Kétségtelen, hogy hathatós állami intézkedések nélkül nem remélhetünk jelentős javulást az értelmi fogyatékosok és a nehezen nevelhető, deviáns magatartású gyermekek egyértelmű különválasztása terén. Azonban sem az 1975-ös szigorító rendelkezés, sem speciális intézmények létrehozása, vagy az általános iskola keretein belül megvalósítható bármely lehetőség, de még a fentiekben felvázolt komplex vizsgálat általánossá

tétele sem hozhat eredményes változást mindaddig, míg a közvélemény és mindenekelőtt egyes pedagógusok hozzáállása meg nem változik, egyrészt az értelmi fogyatékosok nyilváníthatóságát, másrészt a korrekciós osztályból, illetve a kísérő iskolából visszahelyezett tanulók negatív megkülönböztetését illetően. E téves hozzáállásnak részben az is oka, hogy pedagógusképzésünk (kivéve természetesen a gyógypedagógiát) tananyagának meglehetősen mellőzött részét képezik az értelmi fogyatékosokkal és a szociális inadaptációval kapcsolatos elméleti és gyakorlati tudnivalók.

E témakörön belül is kiemelkedő probléma a *cigánygyerekek helyzete*, melyet Czeizel doktor és munkatársai is hangsúlyoznak. Jelentős anyagi befektetést igényelne ugyan a bolgár példa követése (az ingyenes intézeti ellátás mellett a szülők megkapják gyermekeik után a családi pótlékot is), de ez a megoldás eredményeképpen talán egy-két generációval előbb sikerülne szociokulturális hátrányukat behozni, ami egyrészt az értelmi fogyatékosok és a szociálisan inadaptáltak számának csökkenéséhez is hozzájárulna, ugyanakkor döntő változást hozhatna a cigányságról alkotott nézeteket illetően is.

A szerzők igen fontos, egész társadalmunk jövőjét befolyásoló javaslata a *multifaktoriális-familáris enyhébb értelmi fogyatékosok családi életre nevelése, szexuális felvilágosítása is*, mely az egyetlen valóban humánus lehetőség születésszabályozásuk megoldására. Alapvető probléma azonban, hogy a tanárképző főiskolákon (ezúttal beleértve a gyógypedagógiát is) és az egyetemeken – néhány kivételtől eltekintve pl. Nyírgyházi Tanárképző Főiskola – az ilyen irányú általános és speciális képzés hiányzik vagy rendkívül felületes. Megfelelő szakemberek hiányában így a szexuális nevelés nem tekinthető megoldottnak az általános és középfokú iskolákban sem, és ez méginkább vonatkozik az értelmi fogyatékosok intézményeire.

Pedagógiai vonatkozásban kiemelendők még a *képzésük színvonalemelésére vonatkozó*, jelentős társadalmi segítséget és nagyobb anyagi támogatást igénylő tennivalók: így az óvoda és iskolaelőkészítő foglalkozások széles körűvé tétele, több gyógypedagógiai óvoda létesítése, valamint az enyhe és közepes értelmi fogyatékosok társadalmi termelésbe való bekapcsolásának segítése, többféle kedvező munkalehetőség teremtésével, illetve a felkészítés biztosításával.

Az „Ajánlások” oktatással, neveléssel kapcsolatos részeinek kiemelésével korántsem kívántunk visszatérni a szakterületek szerinti elszigetelt vizsgálódáshoz, csupán a reális lehetőségek számbavétele mellett néhány problémára szeretnénk volna felhívni a figyelmet, melyek jelenlegi megoldatlansága megnehezíti a szerzők által összefoglalt javaslatok megvalósítását.

Kormos Ildikó

BRIGITTE LOUIS: UNTERRICHTLICHE REGELUNGEN

A tanítás szabályozói
München 1977. TR-Verlagsunion. 136 oldal
Materialen zur Unterrichtsanalyse

E könyv anyagát – a tanítási óra elemzésének Brigitte Louis által kidolgozott rendszerét – a Bajor Rádió az 1972/73. tanév őszi félévében 12 részes folytatásos sorozat keretében sugározta.

A szerző szerint „strukturált” megfigyelés alapján a tanítási óra könnyebben elemezhető; maguk a „strukturált megfigyelésfajták” különféleek lehetnek, kiválasztásuk az elemzés, illetőleg a kutatás céljától függ. Brigitte Louis saját elemző „strukturáját” éppen a pedagógusképzés számára tartja elsősorban megfelelőnek. A hospitálások és tanítások megkezdését az NSZK-ban ilyen mikroelemzéses módszerek elsajátítása előzi meg.

A szerző szerint szabályozásra (Regelung) akkor van szükség a tanítási órán, amikor a tanító–tanuló kapcsolatában a tanuló válasza és a várt helyes válasz (vagyis a „kell” és a „van”) nincs megfelelésben (nem kongruens): *a szabályozásnak az inkongruencia ellen kell hatnia.*

A tanítási órán folyó szabályozás kezdő etapja a visszacsatolás, ezt követi a szorosabb értelemben vett szabályozás. E szabályozási folyamat elemzésének strukturáját közli a szerző „*A tanítási óra visszacsatolási és szabályozási folyamatainak áttekintése*” című táblázatban. A szabályozás teljes folyamatához mindkét rész hozzátartozik: a visszacsatolás is, a szabályozás is.